

פרשת חקת

(יט ב): זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליה פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על:

עי' ר' בחיי: חקת התורה – פירשו המפרשים לשון חק וגזרת מלך כדבר שאין טעמו נודע לבריות, והן תמהין עליו כענין פרה אדומה שהיא מטהרת את הטמאים ומטמאת את העוסקים בעבודתה. והאמת כי פרה אדומה מכלל החקים שאין טעמן נגלה ונודע, אבל עקר לשון חקה מלשון חקיקה, ירמוז לדבר החקוק ומצויר למעלה²⁰²⁰, והנרמז לישראל בפרה אדומה, ולכך נקרא חלק אחד מן המצוות חקים. נאמר כאן חקת התורה, ונאמר בשעיר המשתלח (ויקרא טז לד) והיתה זאת לכם לחקת עולם²⁰²¹, ובכלאים (ויקרא יט יט) את חקותי תשמרו. ועוד נקראים חקים מלשון גבול, כענין שכתוב (ירמיה ה כב) אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו, (ירמיה לא לד) חקות ירח וכוכבים לאור לילה. כלומר גבולי היום והלילה, וזה להורות שנעצור המחשבה מלהרהר בהם, ולא נעבור גבול מפני עומק השגתם.

וצריך אתה לדעת שיש הפרש בין חק לחקה²⁰²², כי המצוה הנקראת חק היא הנמשכת

סח מאיר הרמב"ן ור' בחיי

²⁰²⁰ עי' זהר (ח"ג דף קעט ע"ב): כתיב הכא זאת חקת התורה וכתוב וזאת התורה מה בין האי להאי אלא רזא עלאה הוא והכי אוליפנא וזאת התורה לאחזאה כלא ביחודא חד ולאכללא כנ"י בקב"ה לאשתכחא כלא חד בגיני כך וזאת התורה אמאי תוספת וא"ו אלא הא אתמר לאחזאה דכלא חד בלא פרודא וזאת כלל ופרט כחדא דכר ונוקבא ובג"כ וזאת התורה ודאי אבל זאת בלא תוספת וא"ו חקת התורה ודאי ולא התורה דינא דאורייתא דגזרה דאורייתא

ת"ח זאת אשר ללויים ולא וזאת דהא מסטרא דדינא (קשיא) קא אתיין ולא מסטרא דרחמי א"ר יהודה והא כתיב וזאת עשו להם וחיו ודא בליואי אתמר ואת אמרת זאת ולא וזאת א"ל ודאי הכי הוא וקרא מוכח מאן דאחיד סמא דמותא אי לא יערב ביה סמא דחיי הא ודאי ימות וע"ד וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו בגין דסמא דחיי מערב בהדיה וזאת עשו וחיו ולא ימותו ודאי וזאת אצטריך להו ולא זאת בגיני כך וזאת התורה ממש ביחודא חד ביחודא שלים כללא דדכר ונוקבא ו"ה זאת ה' בלחודי וע"ד זאת חוקת התורה

תרגום: כתוב כאן "זאת חקת התורה" וכתוב "וזאת התורה", מה בין זה לזה, אלא סוד עליון הוא וכך למדנו, "וזאת התורה" להראות הכל ביחוד אחד, ולהכליל כנסת ישראל בקדוש ברוך הוא, להמצא הכל אחד, בגלל זה "וזאת התורה", למה תוספת וא"ו, אלא זה נאמר להראות שהכל אחד ללא פרוד, וזאת כלל ופרט כאחד, זכר ונקבה, ומשום זה וזאת התורה ודאי, אבל זאת בלא תוספת וא"ו, חקת התורה ודאי ולא התורה, דין התורה, גזרת התורה.

בא וראה "זאת אשר ללויים" ולא וזאת, שהרי מצד הדין (הקשה) הם באים ולא מצד הרחמים. אמר רבי יהודה, והרי כתוב "וזאת עשו להם וחיו", וזה בלויים נאמר, ואתה אמרת זאת ולא וזאת. אמר לו ודאי כך זה, והפסוק מוכיח, מי שאוחז סם המות אם לא יערב בו סם החיים הרי ודאי ימות, ועל זה "וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו", משום שסם החיים מערב איתו, "וזאת עשו וחיו ולא ימותו" ודאי. וזאת צריך להם ולא זאת, לכן וזאת התורה ממש ביחוד אחד, ביחוד שלם כלל של זכר ונקבה, ו"ה, זאת ה' בלבדה, ועל זה "זאת חקת התורה".

²⁰²¹ עי' זהר ח"ג סט ע"א: ת"ח כתיב והיתה זאת לכם לחקת עולם והיתה לכם מבעי ליה מאי זאת הא דאמרן לחקת עולם בכל אתר ואתר חקת עולם אתקרי גזרה דמלכא דעייל כל נימוסוי באתר דא ואסתים לון כמאן דסתים כלא באסקופא חדא.

תרגום: בא וראה כתוב והיתה זאת לכם לחקת עולם, היה צריך להיות והיתה לכם, מה זה "זאת", זה שאמרנו לחקת עולם בכל מקום ומקום חקת עולם נקראת גזרת המלך, שמכניס את כל הנהגותיו במקום הזה, וסותם אותם כמו שסתום הכל באוצר אחד.

²⁰²² עי' זהר (ח"ג דף קפ ע"ב): זאת חקת התורה זאת דא את קיימא דלא אתפרש דא מן דא (וכד אתפרע דא כלה) דאקרי זה ומנוקבא עייל לדכר וע"ד שמו"ר וזכר"ר כחדא מחבר חקת התורה חק התורה מבעי ליה מה חקת אלא חקת ודאי ואוקימנא ה' ד' הות (נ"א חק) והא אתמר אבל ת' הוא ד' ונ' מחבר כחדא ונר"ן הא אתמר.

תרגום: "זאת חקת התורה", "זאת", זו אות הברית שלא יפרדו זה מזה, (וכאשר נפרע זה הכל) שנקרא "זה", ומהנקבה עולה לזכר, ועל זה שמור וזכור מתחברים כאחד. "חקת התורה" היה צריך להיות "חק התורה", מה זה "חקת". אלא "חקת" בודאי, ובארנו ה' היתה ד' (חק), והרי נתבאר, אבל ת' הוא ד' ונ' מתחברים כאחד, ונר"ן הרי נתבאר.

ועי' ספד"צ ל ע"ב ז"ל: כ"ב אתוון סתימין, כ"ב אתוון אתגליין, י' סתים י' גלייא סתים וגלייא

ממדת זכור, כענין שכתוב בפסח מצרים, (שמות יב כד) לחק לך ולבניך. כי חק הוא מכריע, וכן בספר יצירה (פ"ב מ"א) ולשון חק מכריע בינתים. ובברכת מילה (שבת קלז ע"ב) חק בשארו שם, ובתפלת יום הזכרון (תהלים פא ה) כי חק לישראל הוא. והמצוה הנקראת חקה נמשכת ממדת שמור²⁰²³, וזהו את חקותי תשמרו הנאמרת בכלאים (ויקרא כ כא – כב) ובאשת אח, והזכיר לשון שמירה, וכן (שמות יג י) ושמרת את החקה הזאת למועדה, וכן בכאן הזכיר זאת חקת התורה, והיתה זאת לכם לחקת עולם. אשר צוה ה' – היה לו לומר אשר צויתי, אבל הוא כלשון (שמות כד א) ואל משה אמר עלה אל ה'.

עיי"ש: וע"ד הקבלה פרה אדומה רמז לתורה שבעל פה מדת הדין הקשה שהיא הגורמת כל טומאה והנה עבודה זו מסורה ביד אלעזר כדי שתעשה על כונתו למדת הדין הקשה²⁰²⁴ ולא יחשבו מחשבה רעה בעבור שהיא נשחטה בחוץ ועל כן הקדים ואמר זאת חקת התורה כלומר זאת המצוה המחודשה שאתה רואה שהצריכה תורה לעשותה חוץ למקדש אל תחשוב שתהיה הכונה חוץ להקב"ה ח"ו כי נחקקת היא מן התורה היא תורה שבע"פ והיא מדה ששית ואף על פי שענין הפרה עמוק עמוק מי ימצאנו במדה ששית תמצאנו כי היא הגורמת כל טומאה וכן הטומאה מתפשטת עד שש מעלות וכמו שאבאר בסמוך והמדה הזאת הששית היא מדרתו של יצחק²⁰²⁵ העקודה ממדת החסד הסוד (בראשית כב ט) ויעקד את יצחק בנו שאלמלא כן תחריב את העולם בדין ותשרפנו בשלהבותה ועל כן בעל הרחמים יתעלה אשר מחשבותיו אלינו הפליא עצה הגדיל תושיה כיצד יקחו ישראל מדת הדין הקשה להשלימה ותחזור רפה זהו לשון ויקחו אליך פרה והיא אדומה והיא תמימה בלי מום והוא אשר לא עלה עליה עול השעבוד כשאר המדות אשר למטה ממנה שכן בית המקדש נקרא (ישעיה סד י) בית קדשנו ותפארתנו וכתוב (תהלים עח סא) ויתן לשבי עזו ותפארתו ביד צר והכרובים גלו עם שאר הכלים ולא מצינו בהם נניזה כי אם במנורה ובארון אבל זו שלמעלה מהם נקראים בתי גנוזי וכבר הזכרתי בסוף בראשית²⁰²⁶ והבן זה ומה שהיתה נשחטת חוץ למקדש מפני שהיא להעביר רוח הטומאה ולכך מטהרת הממאים במים חיים אל כלי כי כן הטהרה נשפעה ממדת החסד²⁰²⁷ שהיא למעלה ממדה זו גורמת

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

במתקלא דטפסין אתקלו, יו"ד נפקין מניה דכר ונוקבא ו"ד, בהאי אתר ו' דכר ד' נוקבא, בגין דא ד"ו תרין, ד"ו דכר ונוקבא, ד"ו תרין קפלין (תרין), י' בלחודוי דכר ה' נוקבא, ה' ד' הות בקדמיתא ומדאתעברת ביה בגווה אפיקת ו', הרי כי בה"א אית ד"ו, וביר"ד אית ה', הרי יה"ו אתחזי יו"ד בחזויה כללא ד"ה"ו, מדאפיקת י' ו"ד דהוא דכר ונוק' אתיישבת לבתר ומכסייא לאמא. וז"ל הגר"א: הוא סתום במילוי היו"ד ואין נגלה שם רק שני טיפין, והשני אח"כ בבינה בצורת ה' ד"ו כמש"ו ה' ד' הות כו' ושם ניכרין בבטן אמם זכר ונקבה, וז"ש ד"ו דכר ונוקבא, רק ששם הם תאומים וכו'.

²⁰²³ עי' זהר (ח"א מח ע"ב): תא חזי שבת ליליא ויומא זכור ושמור איהו כחדא ועל דא כתיב (שמות כ ח) זכור את יום השבת לקדשו וכתוב (דברים ה יב) שמור את יום השבת זכור לדכורא שמור לנוקבא וכלא חד זכאין אינון ישראל חולקיה דקב"ה עדביה ואחסנתיה עלייהו כתיב (תהלים קמד טו) אשרי העם שככה לו אשרי העם שיהו"ה אלהיו.

תרגום: בא וראה, שבת לילה ויום, זכור ושמור הוא כאחד, ועל זה כתוב "זכור את יום השבת לקדשו", וכתוב "שמור את יום השבת". "זכור" לזכר, "שמור" לנקבה, והכל אחד. אשריהם ישראל חלקו של הקדוש ברוך הוא, גורלו וירושתו, עליהם כתוב "אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו".

²⁰²⁴ עי' זהר (ח"א דף רלח ע"א), סטר גבורה דינא קשיא.

²⁰²⁵ ממטה למלעה.

²⁰²⁶ ו' ו'.

²⁰²⁷ עי' זהר ח"ג קנב ע"ב: ובימינא (נ"א ובמיא) דתמן תורה שבכתב דאיהי מים וטהרה ממקור דמיה ואתדכי בה מצורע וטמא מת וזב וטמא בכל מיני שרץ הה"ד וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגו'.

תרגום: ובימין [ובמים] ששם תורה שבכתב, שהיא מים וטהרה ממקור דמיה, ונטהר בה. מצורע וטמא מת וזב וטמא בכל מיני שרץ, זהו שכתוב "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגו'".

כל טומאה.

(יט טז) וְכֹל אֲשֶׁר יִגַע עַל פְּנֵי הַשְּׂדֵה בְּחֻלָּל חֶרֶב אוֹ בְּמַת אוֹ בְּעַצֵּם אָדָם אוֹ בְּקָבֶר יִטְמָא שְׁבַעַת יָמִים:

ע"ר בחיי: ושנינו במשנה (כלים א א) אבות הטומאה השרין ושכבת זרע וטמא מת וכיון שהנוגע במת הוא אב הטומאה הרי המת עצמו אבי אבות הטומאה ומן הידוע כי הטומאה מתפשטת עד שש מעלות ולא יותר ואלו הן שש מעלות הטומאה אבי אבות שני לו אב הטומאה שלישי לו ראשון לטומאה רביעי לו שני בחולין חמישי לו שלישי בתרומה ששי לו רביעי בקדש לא מצינו טומאה עולה למעלה משה כי הטהרה דבקה במעלה השביעית הנקראת מים טהורים²⁰²⁸ בזמן הגאולה כענין שכתוב (יחזקאל לו כה) וזרקתי עליכם מים טהורים ובזמן הגלות נקראת שערי דמעה²⁰²⁹ שהדמעה באה מכח המים ואמרו רז"ל (ב"מ נט ע"א) כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה והמעלה השביעית נקראת אצל רז"ל (חגיגה טו ע"א) מים העליונים והיא מדת החסד שהיא שביעית ממטה למעלה ונקראו מים חיים²⁰³⁰ הוא שאמר הנביא (זכריה יד ח) ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים והיא ירושלים של מעלה²⁰³¹ ומוזה תמצא בפרשת יום שני חמשה פעמים מים ויום שלישי שני פעמים מים והכל שבעה כי מלאכת המים לא נגמרה עד יום שלישי ודרשו רז"ל במסכת מכשירים (פרק ו ד) שבעה משקין הן המים והיין והשמן והדבש והדם והטל והחלב הראשון כנגד המים שהם משקה והששה כנגד ששה תולדות שיש בו וכל אחד משבע משקין הללו הזכיר בו הכתוב לשון שתיה או לשון השקאה המים דכתיב (שמות יז ו) ויצא ממנו מים ושתה העם וכתוב (בראשית כד מג) השקיני נא מעט מים היין דכתיב (ויקרא י ט) יין ושכר אל תשת וכתוב (ירמיה לה ב) והשקית אותם יין השמן דכתיב (ישעיה כה ו) משתה שמנים הדם דכתיב (במדבר כג כד) ודם חללים ישתה וכתוב (יחזקאל לט יז) ואכלתם בשר ושתיתם דם הטל נקרא מים דכתיב (שופטים ו לח) וימץ טל מן הגזה מלא בספל מים הדבש דכתיב (דברים לב יג) ויניקהו דבש מסלע החלב דכתיב (שופטים ד יט) ותפתח את נוד החלב ותשקהו.

(כ ח) קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם:
ע"ר רמב"ן: והאמת כי הענין סוד גדול מסתרי התורה כי בראשונה אמר לו (שמות יז ו) הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והכית בצור יאמר כי שמי הגדול²⁰³² על הצור בחורב שהוא כבוד ה'²⁰³³ האש האוכלת²⁰³⁴ בראש ההר ובעבור כן לא הכה אלא פעם אחת ויצאו מים רבים אבל בכאן לא פירש לו כן והסכימו שניהם להכות בצור פעמים והנה זה הטא ועל כן אמר לא האמנתם בי²⁰³⁵ לשום אמונה בשמי ובאמונה יעשה הנס ונאמר מריתם פי כי

ס מאיר הרמב"ן ור' בחיי 88

²⁰²⁸ ע"ר לעיל הערה 2027.

²⁰²⁹ ע"ר לעיל פרשת בראשית הערה 131.

²⁰³⁰ ע"ר לעיל פרשת תולדות הערה 589.

²⁰³¹ ע"ר לעיל פרשת בראשית הערה 339.

²⁰³² ע"ר לעיל פרשת נח הערה 391.

²⁰³³ ע"ר לעיל פרשת נח הערה 381.

²⁰³⁴ ע"ר לעיל פרשת וירא הערה 470 שזו מדת המלכות.

²⁰³⁵ ע"ר תיקו"ז מו ע"א: והאי סלע אתמר בה דלא נפיק אלא טפין טפין דמיא דאורייתא באלין פסקות ובגין (במדבר כ יא) ויך משה את הסלע במטהו פעמים דא גרים דלא נפיק מיניה אלא טפין טפין זעיר שם זעיר שם וכמה מחלוקות על אלן טפין ומאן גרים דא המורים דאתמר בהון כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה ובגין דא (שם י) שמעו נא המורים ובגיניהו ויך משה את הסלע במטהו פעמים דאם לא דמחא בה לא הוו טרחין ישראל ותנאים ואמוראין באורייתא דבעל פה דאיהי סלע אלא אתמר בו (שם ח) ודברתם אל הסלע ונתן מימיו בלא טורח ויהיה מתקיים בהון (ירמיה לא לג) ולא ילמדו עוד וגו' והוה נפיק מיא בלא קשיא ומחלוקת ופסק בגין דשכינתא דאתמר בה (ירמיה כג

מרו את רוח קדשו הנקרא בכל מקום פי ה' 2036 ולכך אמר מעלתם בי ואין מעילה אלא שיקור והנה החטא מוזכר מפורש בכתוב וכן אמר המשורר (תהלים קיד ז ח) מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים 2037 וכן תוכל להתבונן זה בתפלת משה שאמר (דברים ג כד) ה' אלהים אתה החלות כי התחנן לשם הנכבד שימחול לו ועל דעת רבותינו (ספרי) שמזכירין לו הכעס יתכן שהכה בצור ויצאו טיפים במיעוט כוונתו על הכעס ותמהו אל הדבר והסכימו

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

(ט) הלא כה דברי כאש נאם ה' הוה שרי בפומיהון דישראל דאיהי אורייתא דבעל פה דאיהי סלע ע"ל ס' דאינון שתין מסכתות דהכי איהו סל"ע על ס' דשכינתא הוה נח על טנרא דבכל אתר דבעי קודשא בריך הוא למעבד נס שכינתא אקדמת להווא אתר וכיון דשכינתא הוה תמן לא הוה ליה למחאה בסלע דקלנא הוות לשכינתא דהות תמן דלא הוה ליה חילא למיהב מיא ודא איהו (דברים לב נא) על אשר לא קדשתם אותי (במדבר כ יב) יען לא האמנתם בי להקדישני ובגין דא אסתלק שכינתא מן הסלע דאיהי י' מן מיטטרון ואשתאר מיטטרון יבשה.

תרגום: והסלע הזה, נאמר בה שלא יוצא אלא טפות טפות של מים של התורה בפסקות הללו, ולכן "ויך משה את הסלע במטהו פעמים" זה גרס שלא יוצא ממנו אלא טפות טפות, מעט שם מעט שם. וכמה מחלוקות על הטפות הללו, ומי גרס את זה, המורים, שנאמר בהם (עירובין סג ע"א) כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. ולכן "שמעו נא המורים", ובשבילם "ויך משה את הסלע במטהו פעמים", שאם לא שהכה בו, לא היו טורחים ישראל ותנאים ואמוראים בתורה שבעל פה, שהיא סלע. אלא נאמר בו "ודברתם אל הסלע ונתן מימיו", בלא טרח ויהיה מתקיים בהם "ולא ילמדו עוד וגו'" והיה יוצא מים בלי קושיא ומחלוקת ופסק, משום שבשכינה שנאמר הלא "כה דברי כאש נאם יהוה" היה שורה בפניהם של ישראל, שהיא תורה שבעל פה, שהיא סלע, ע"ל ס', שהם ששים מסכתות. שכך הוא סל"ע, ע"ל ס', ששכינה היתה נחה על סלע. שבכל מקום שרצה הקדוש ברוך הוא לעשות נס, שכינה הקדימה לאותו מקום, וכיון ששכינה היתה שם, לא היה לו להכות בסלע, שקלון היה לשכינה שהיתה שם, שלא היה לו כח לתת מים, וזהו "על אשר לא קדשתם אותי", "יען לא האמנתם בי להקדישני", ולכן הסתלקה שכינה מן הסלע שהיא י' מן מיטטרון, ונשאר מיטטרון יבשה.

ועי' זהר חדש (ל ע"ד): א"ר אבא מה ראה משה באותה שעה שלא עשה בנחש אלא ישראל היו דוחקין למשה תנה לנו מים נתייעץ משה ואמר קב"ה אמר לי לעמוד בנחש ואנא חמי דאין גזירה לנחש במים דאין יכולתו אלא בעפר דכתיב ועפר תאכל כל ימי חיך משמע דעפרא ייכול וישיצי כל יומיו אבל במיא לא וישראל דחקין לי ואע"ג דיעביד ניסא לא יעביד באתר דא אלא כד אתחקק אתחקק בעפרא ולא במיא דכתיב וישליכהו ארצה ויהי לנחש וצור בדא אתחקק במיא במרה וכבר עבד ניסא טב דאעביד בהאי דאתעביד ניסא אחרא מיד ויך את הסלע במטהו פעמים א"ל קב"ה משה יען לא האמנתם בי להקדישני דחשבתון דלא יכיל נחש במים לכן לא תביאו ומטך אשר הכית בו את היאור כו' מ"ט משום דמחקק בניסין הוה ושמא קדישא עלאה רשימא ביה.

תרגום: אמר רבי אבא מה ראה משה באותה שעה שלא עשה בנחש אלא ישראל היו דוחקים למשה תנה לנו מים נתייעץ משה ואמר הקדוש ברוך הוא אמר לי לעמד בנחש ואני רואה שאין גזרה לנחש במים שאין יכלתו אלא בעפר נאמר (בראשית ג) ועפר תאכל כל ימי חיך משמע שעפר יאכל וישמיד כל ימיו אבל במים לא וישראל דוחקים אותי ואף על גב שיעשה נס לא יעשה במקום זה אלא כשנחקק נחקק בעפר ולא במים נאמר (שמות ד) וישלכהו ארצה ויהי לנחש וצור נחקק בזה במים במרה וכבר עשה נס טוב שאעשה בזה שנעשה נס אחר מיד ויך את הסלע במטהו פעמים אמר לו הקדוש ברוך הוא משה יען לא האמנתם בי להקדישני שחשבתם שלא יכול הנחש במים לכן לא תביאו (ומטך אשר הכית בו את היאור כו' מה הטעם משום שמחקק בנסים היה והשם הקדוש העליון רשום בו).

2036 עי' לעיל ד מט.

2037 עי' זהר (ח"ב סד ע"א): ואזלא הא כהא דאמר רבי אלעזר כתיב (תהלים קו ב) מי ימלל גבורות יהוה מאי גבורות יהוה לאכללא אימא עלאה דכלא דאף על גב דלאו איהי דינא מסטרהא אשתכח 2037 דהא מסטרהא גבורה אשתכח ובגיני כך צור עלאה אקרי ותשכח אל מחוללך (דברים לב יח) דא נהירו דאבא מאי ניהו חסד עלאה דאיהו נהירו דאבא.

תו אמר רבי אבא מים בכל מקום הא ידיעא וקודשא בריך הוא בהאי צור אתער לארקא מיא דהא לא אתחזי (אלא מגדולה) ודא הוא את וניסא דקודשא בריך הוא ועל דא שבח דוד ואמר (תהלים קיד ח) ההפכי הצור אגם מים וגו' ומשמע ההפכי דהא לאו ארחוי דצור בכך.

תרגום: וזה הולך כמו מה שאמר רבי אלעזר כתוב מי ימלל גבורות ה' מה זה גבורות ה' להכליל את האם העליונה של הכל שאף על גב שאינה דין נמצא מצדה שהרי הגבורה נמצאת מצדה ולכן נקראת הצור העליון ותשכח אל מחללך זה אור של אבא מהו חסד עליון שהוא אור של אבא.

עוד אמר רבי אבא מים בכל מקום הרי ידוע והקדוש ברוך הוא מתעורר בצור הזה להוריק מים שהרי לא ראוי (אלא מגדולה) וזהו אות ונס של הקדוש ברוך הוא ועל זה שיבח דוד ואמר ההופכי הצור אגם מים וגו' ומשמע ההופכי שהרי אין דרך הצור בכך.

שניהם להכות פעם שניה על הצור כאשר הזכרתי והוא החטא על שניהם.
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה החטא היה במלת פעמים²⁰³⁸ ועם זה נסתלקו כל הקושיות ונתרו
 כל הקשרים ובאור הענין בסודו כי השם המיוחד שירד על הר סיני הוא שנגלה בחורב על
 הצור שהוא מקום לה' משכנות לאביר יעקב²⁰³⁹ וכתוב (שמות לג כא) הנה מקום אתי²⁰⁴⁰
 ונצבת על הצור וכן כתיב בחורב (שמות יז ו) הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב וצוה לו
 בהכאה שנאמר (שמות יז ו) והכית בצור ובאור הנני הנה אני כי מדת אני²⁰⁴¹ במקומות
 רבים הוא השם המיוחד ומפני שכל ישראל היו רואים בעיניהם כבוד ה' והיו יודעים בזה כי
 שם השם המיוחד על כן לא הכה אלא פעם אחת אבל כאן בצור של קדש לא פירש לו כן
 ולא נגלה להם כבוד ה' כאשר נגלה להם שם אלא שנצטוו לקחת המטה להכות הסלע
 לעיניהם ועל כן הסכימו שניהם להכות פעמים כנגד הצור והשם, שחשבו שהשכינה עמהם
 בכעס וצריך להמשיך הכח והרצון מן הברכה העליונה²⁰⁴² מלפני ולפנים²⁰⁴³ והנה הם לא

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

²⁰³⁸ עי' זהר ח"א ו ע"ב: וביד המצרי חנית²⁰³⁸ (שמואל ב' כג כא) דא מטה האלהים דהוא אתמסר
 בידיה כמה דאת אמר (שמות יז ח) ומטה האלהים בידי²⁰³⁸ ודא איהו מטה דאתברי ערב שבת בין
 השמשות וחוקק ביה שמא קדישא²⁰³⁸ גליפא קדישא²⁰³⁸ ובהאי חב בסלע כמה דאת אמר (במדבר כ
 יג) וידך את הסלע במטהו פעמים א"ל קב"ה משה לא יהבית לך מטה דילי להאי חייך לא יהא בידך
 מכאן ולהלאה מיד²⁰³⁸ וירד אליו בשבט בדינא קשיא (שמואל ב' כג כא) ויגזול את החנית מיד המצרי
 דמהיא שעתא אתמנע מניה ולא הוה בידיה לעלמין ויהרגהו בחניתו על ההוא חובא דמחא בההוא
 מטה מת ולא עאל לארעא <קדישא ואתמנע> (ואמנע) נהורא דא מישראל.

תרגום: "וביד המצרי חנית" זה מטה האלהים שנמסר בידו, כמו שנאמר "ומטה האלהים בידו". וזהו
 המטה שנברא ערב שבת בין השמשות וחוקק בו השם הקדוש החקוק הקדוש, ובזה חטא בסלע, כמו
 שנאמר "ויך את הסלע במטהו פעמים". אמר לו הקדוש ברוך הוא, משה, לא לזה נתתי לך את המטה
 שלי, חייך לא יהיה בידך מכאן ולהלאה. "מיד" "וירד אליו בשבט" בדין הקשה. "ויגזול את החנית מיד
 המצרי" שמהשעה ההיא נמנע ממנו, ולא היה בידו לעולמים. "ויהרגהו בחניתו" על אותו החטא
 שהכה במטה ההוא מת ולא נכנס לארץ הקדושה ונמנע האור הזה מישראל.

²⁰³⁹ עי' לעיל פרשת ויחי הערה 793.

²⁰⁴⁰ עי' לעיל פרשת כי תשא הערה 1535.

²⁰⁴¹ עי' לעיל פרשת בשלח הערה 1121.

²⁰⁴² עי' ספר הפליאה (&): בריכה העליונה היא התשובה. ועי"ש (&): כל מה שמתקנים בני אדם
 לאופנים וחיות וכרובים מן הארץ בקרבנותיהם ובתפלותיהם כולם להוציא עליהם מההוא ארץ מזון
 להאי עלמא ויתברכו בני אדם מברכה העליונה. עי' לעיל פרשת בראשית הערות 247, פרשת נח 355
 ופרשת לך לך הערה 406, ועי' אריכות ויקרא א ט.

²⁰⁴³ עי' זר"ח יט ע"א: ותאנא כנגדם היו במקדש כשנכנס הכהן לפני ולפנים דתניא א"ר אבא אר"י
 בשם רב הונא לפני ולפנים הוא דוגמתו של ג"ע וכשנכנס הכהן לשם נכנס בנשמה ולא בגוף באימה
 ביראה ברתת בזיע בנקיות בטהרה והכרובים עומדים שם שומרים כדוגמת אותם הכרובים העומדים
 בשערי ג"ע.

תרגום: ולמדנו כנגדם היו במקדש כשנכנס הכהן לפני ולפנים שלמדנו אמר רבי אבא אמר רבי יוסי
 בשם רב הונא לפני ולפנים הוא דגמתו של גן עדן וכשנכנס הכהן לשם נכנס בנשמה ולא בגוף באימה
 ביראה ברתת בזיע בנקיות בטהרה והכרובים עומדים שם שומרים כדגמת אותם הכרובים העומדים
 בשערי גן עדן.

עי' תיקו"ז סד ע"ב: וכד אתקשטת קדמיה בלבושין שפירין דאינון לבושי כפרה אתקרי ציץ דיליה
 מצנפת דיליה אבנט דיליה איהי כלילא מארבע בגדי לבן מסטרא דימינא ומארבע בגדי זהב מסטרא
 דשמאלא בההוא זמנא דאתקשטת באלין לבושיין דכפרה אתמר בה (אסתר ה א) ותלבש אסתר
 מלכות ובהון עאלת לפני ולפנים הה"ד (אסתר ה א) ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית ובהון נשאה
 חן בעיניו ורזא דמלה וראיתיה לזכור ברית עולם (בראשית ט טז) ומיד (דניאל ט יט) ה' שמעה ה'
 סלחה ה' הקשיבה ועשה אל תאחר.

תרגום: וכשמתקשטת לפניו בלבושים יפים, שהם לבושי כפרה, היא נקראת הציץ שלו, המצנפת
 שלו, האבנט שלו. היא כלולה מארבעה בגדי לבן מצד הימין, ומארבעה בגדי זהב מצד השמאל.
 באותו זמן שמתקשטת בלבושים הללו של כפרה, נאמר בה "ותלבש אסתר מלכות". ובהם נכנסת
 לפני ולפנים, זהו שכתוב "ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית". ובהם נשאה חן בעיניו. וסוד הדבר
 "וראיתיה לזכור ברית עולם". ומיד "אדנ"י שמעה אדנ"י סלחה אדנ"י הקשיבה ועשה אל תאחר"

ועי' תז"ח טו ע"א: ועוד שכינתא אע"ג דאיהי כלילא מעשר ספירות ובה אתקריאו כלהו אחורים
 הכי כד מתיחדים בה ספירן דאנון פנימיים כל ספיראן אתקריאו מסטרא פנימיים ואית ספיראן דאנון
 לפני ולפנים וכד אתכלילן בה כל ספירן אתקריאו לפני ולפנים ופנימיים ופנימיים ואחוריים

חטאו במחשבתם בזה כלל אבל חטאם היה מצד שלא נתקדש השם לעיני בני ישראל וזהו (דברים ג כו) ויתעבר ה' בי למענכם וכתוב (דברים א לו) גם בי התאנף ה' בגללכם וחשבו ישראל שמא הוא תשש כחו²⁰⁴⁴ וזהו החטא כי היה מעוט אמונה באלהים והיה ראוי להאמין בו ומוזה אמר לא האמנתם בי לא שמתם אמונה בשמי הוא האלהים אשר נקרא שם הוא (תהלים קיד ז) אלוה יעקב ההפכי הצור אגם מים וזהו לשון מריתם פי הוא הנקרא בכל מקום (שמות יז א) פי ה'²⁰⁴⁵ וכן אמרו במדרש (איכה רבתי א א) (איכה א יח) צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי פיהו ופי סרסורו והוא משל הסרסור²⁰⁴⁶ והאדריכל שהזכירו רז"ל בבריאת עולם ובמקום אחר הזכיר (דברים לב) מעלתם בי כלומר כפרתם בי בשמי והנה החטא מבואר ומפורש בכתובים כי מתוך מה שהכתוב מאשים אותם בלשונות אלו לא האמנתם בי מריתם בי מעלתם בי אנו מבינים במה היתה החטא הזה להם שלא חטאו אלא שגרמו וכן דרשו מעלתם בי גרמתם שלא נתקדש השם ויורה על זה לשון משה בתחנתו כשהיה מרצהו שאמר לו (דברים ג כד) אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך.

(כא יז-יט) אָז יִשְׁרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלֵי בָאָר עֲנֹ לָהּ: בָּאָר תִּפְרוֹחַ שָׁרִים כְּרוֹחַ נְדִיבֵי הָעָם בְּמַחֲקֶךָ בְּמִשְׁעָנֶתְךָ וּמִמְדָּבָר מִתְנַחֵה: וּמִתְנַחֵה נִחְלִיאֵל וּמִנְחִילִיאֵל בְּמוֹת: וע"ד הקבלה אז ישיר ישראל את השירה הזאת השירה כמו התפלה ממשיך הכוונה במחשבתו ממעלה למטה כך היחיד או הרבים האומרים שירה ממשיכין הברכה ממעלה למטה²⁰⁴⁷.

ודע כי שירה בנימטריא תפלה וכתוב (תהלים מב ט) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי שירה כתיב ואמר את השירה הזאת כבר ידעת מהו זאת כי זאת נאצלת מזאת²⁰⁴⁸ וזהו שאמר תפלה לאל חיי אומרה לאל סלעי וזהו סוד הכתוב (איכה ב יט) קומי רני בלילה עם המלכות ידבר הזאת לראש אשמורות כי לא אמר בראש ובעלי הפשט שלא ידעו זה היוצרכו לומר כי הלמ"ד במקום ב"ת עלי באר ענו לה יתחיל ממטה למעלה כדי להעלות המדה העשירית אל מקום מוצאה ואח"כ ממשיך הברכות משם וממשיך והולך ממעלה למטה וזהו שאמר עלי באר ענו לה כלומר עלינו לשבח המדה הזאת ולומר לה עלי באר וקרא המדה הזאת באר²⁰⁴⁹ לפי שהיא מקבלת כח מכלן ונאצלת מהן כי כן הבאר בית

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

כלהו אנון חד ולא אנון כגונא דבר נש דגופה מינא חדא ונשמתה מינא אחרא אבל לעלא כלא חד אלא כל נהורא וכל דרגא דאיהי יתיר קריבא לעלת כל עלאין אתקריאת לפני ולפנים. תרגום: ועוד השכינה אף על גב שכלולה מעשר ספירות ובה נקראו כלם אחוריים כך כשמתחדות בה הספירות שהן פנימיות כל הספירות נקראות מצד הפנימיים ויש ספירות שהן לפני ולפנים וכשנכללים בה כל הספירות נקראות לפני ולפנים ופנימיים של פנימיים ואחוריים כלם הם אחד ואינם כמו שהאדם שגופו מין אחד ונשמתו מין אחר אבל למעלה הכל אחד אלא כל אור וכל דרגה שהיא יותר קרובה לעלת כל העליונים נקראת לפני ולפנים.

²⁰⁴⁴ ע"י ברכות לב ע"א: אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם עכשיו יאמרו אומות העולם תשש כחו כנקבה ואינו יכול להציל. וע"י ע"ח נוק' ד"א ג: כאשר יצאו אלו האורות של הגבורות מן הזכר אליה, הנה עברו דרך גופא ד"א ממש מן האחוריים שלו, ואז בהכרח בעברו דרך מחיצה נחלש כחו ומתמעט הארתו, וע"כ נקראו אלו האורות נקבות. וזה סוד שאומרים תמיד בכל מקום (ברכות לב ע"א) תשש כחו כנקבה, כי חלישת הכח הוא כינוי אל הנקבה, משא"כ כשנתפשטו האורות תחלה בזכר, שאז יצאו בגלוי מפי יסוד תבונה שהוא רחם²⁰⁴⁴ נוקבא המלושב תוך הזכר.

²⁰⁴⁵ ע"י לעיל ד מט.

²⁰⁴⁶ ע"י לעיל פרשת בראשית הערות 168 169.

²⁰⁴⁷ ע"י לעיל פרשת בראשית הערות 247, פרשת נח 355 ופרשת לך לך הערה 406, וע"י אריכות ויקרא א ט.

²⁰⁴⁸ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 247.

²⁰⁴⁹ ע"י לעיל פרשת חיי שרה הערה 576.

וע"י זהר ח"ג רסו ע"א: עד דהוו אזלי אמר רבי אבא מאי דכתיב אותי עזבו מים חיים לחצוב להם בארות וגו'. אותי עזבו דא הוא מאן דמשקר באת רשימא קדישא. וכמה משקר ביה דעייל ליה

קבול למים ולכך ימשילנו תמיד בספר הבהיר לכסא וכלי ואומר שם²⁰⁵⁰ למלך שהיה לו כסא למלך שהיה לו כלי נאה ומבושם ומוזה הזכיר ומשם בארה בתוספת ה"א²⁰⁵¹ והיא ה"א אחרונה שבשם וענין עלי באר התעלי אל המקום אשר נחצבת ממנו חפרוה שרים החכמה והבינה נדיבי העם הגדולה והגבורה והתפארת הם אברהם יצחק ויעקב שנקראו כן שנאמר נדיבי עמים נאספו במחוקק זה צדיק יסוד עולם במשענותם הנצח וההוד הרי כל הבנין נרמו בלשון השירה הזאת כמו שנרמו בשירת הים וממתנה נחליאל אמרו בספר הבהיר²⁰⁵² אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל אלו השבעה דאיקרו נחל וממתנה היינו המוח כלומר החכמה שכל השבעה נאצלים ממנה והנחלים האלה הולכים אל הים דרך יסוד וצריכין הם להעלות ולקבל ולשאוב שפע מן המקור העליון שקראו במות וכן תרגום רמתא והוא שהזכיר הנביא ע"ה (חבקוק ג' י) רום ידיהו נשא והוא הסגולה שאחר הזרקא כי הזרקא רמו לעשירי המתעלה אחר הסגולה²⁰⁵³ שהיא למעלה מן הכל ולכך הסגולה שלש נקודות והיא למעלה מן התיבה וזהו סוד (תהלים קלה ד) כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו כי היו"ד עם קוצו והה"א היא הסגולה ומבמות הגיא כי אחר שעלו לשאוב הם מריקים הגיא אותו אשר בשדה מואב אל תקרי מואב אלא מאב אותו שנאמר עליו (בראשית כו ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי והכוונה על מדת החסד שהיא ראשית המדות ולכך אמר ראש הפסגה וזהו באור הכתוב (תהלים קלג ב) כשמן הטוב על הראש יכנה השפע בשמן הטוב ואמר שהוא מורק על הראש הוא הבמות והסגולה והשפע ההוא יורד תחלה על הזקן וכן אהרן שיורד על פי מדותיו ממש ונשקפה על פני השימון על פני השמים ומתרגמינן שמיא והענין כי בהתברך המדות בקבלת שפע הברכה מלמעלה מתברך עולם הנפרדים²⁰⁵⁴ והשמים וכל צבאם.

Section break

ס מאיר הרמב"ן ור' בחיי

ברשותא אחרא כד"א ובעל בת אל נכר דאקרי בורות נשברים דהא עמין עובדי עכו"ם אקרו בורות נשברים ודישראל אקרי באר מקור מיים חיים דא רשותא קדישא מהימנותא קדישא ואקרי באר מבועי דמיינ צלילן נפקין ונזלין מנה כד"א ונוזלים מן לבנון. ונוזלים מתוך בארד וכתוב מעין גנים באר מים חיים. סטרא אחרא אקרי בורות נשברים. אשר לא יכילו המים (ס"א מהו אלא ההוא וכו'). תרגום: עד שהיו הולכים, אמר רבי אבא מה זה שכתוב, אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות וגו'. אותי עזבו, זהו מי שמשקר באות הרושם הקדוש, ובמה משקר בו שמכניסו ברות אחרת, כמו שנאמר ובעל בת אל נכר, שנקראת בורות נשברים, שהרי עמים עובדי עובדי כוכבים ומזלות נקראו בורות נשברים. ושל ישראל נקראת באר מקור מים חיים, זו הרשות הקדושה האמונה הקדושה, ונקראת באר נובעת שמים צלולים יוצאים ונוזלים ממנו, כמו שנאמר "ונוזלים מן לבנון" ו"נוזלים מתוך בארד", וכתוב "מעיינ גנים באר מים חיים". הצד האחר נקרא בארת נשברים אשר לא יכלו המים (מהו אלא ההוא וכו').

²⁰⁵⁰ אות קנב: אמרת כסאו, והא אמרינן זה כתרו של הקב"ה, כדאמרינן בשלשה כתרים נכתרו ישראל כתר כהונה וכתר מלכות וכתר תורה על גביהם. משל למה"ד למלך שהיה לו כלי נאה ומבושם ואוהבו מאד, לפעמים שמו בראשו והיינו תפלין שבראש, לפעמים נטלו בזרועו בקשר תפלין של זרוע, לפעמים משאלו לבנו לשבת עמו. לפעמים נקרא כסאו כי בזרועו נושאו כקמיע כעין כסא.

²⁰⁵¹ עי' לעיל פרשת לך לך הערה 432.

²⁰⁵² עי' לעיל פרשת שמות הערה 946.

²⁰⁵³ היינו סגולתא, ועי' לעיל פרשת שמות הערה 894 וכן פרשת צו הערה 1642.

²⁰⁵⁴ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 149.

פרשת בלק

(כב מא) וַיְהִי בַבֶּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת בְּלַעַם וַיַּעֲלֵהוּ בְּמֹת בְּעַל וַיֵּרָא מִשָּׁם קֶצֶה הָעָם:
 ע"י רמב"ן: ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם היה מעלה אותו במקום שיראנו כדי
 שיתכוין אליו בקללתו ולא תפרד נפשו מהם כי אלה מכחות הנפש להיות דבקה בעת
 הראיה²⁰⁵⁵ כידוע מענין החכמים (ב"ק ק"ז א) דלו לי גבינאי דבעינא למחזייה דלו ליה יהב
 ביה עיניה ונח נפשיה והגיד הכתוב כי לא ראה כל המחנה כי היו חונים ארבעה דגלים
 לארבע רוחות השמים ובפעם השנית אמר לו בלק (להלן כג יג) אפס קצהו תראה וכלו לא
 תראה לומר גם בפעם הזאת לא תראהו כלו אם הוא הדבר המונע ממך קללתו אבל קבנו
 לי משם אם תוכל כי אין לי מקום להראותו כלו משם חשב בלק אולי יש באחת הקצוות דגל
 אנשים צדיקים וטובים אשר אין השם חפץ דכאו ויתכן לפרש עוד כי בפעם הראשון ראהו
 כלו כי במות בעל מקום גבוה וראו שניהם משם קצה העם ובנו שם המזבחות והלך בלעם
 אל ראש הגבעה אשר בהר ההוא וראהו כולו וזה טעם וילך שפי (להלן כג ג) שהלך אל שפי
 שבו בדברי ר"א.

ע"י ר' בחיי: וירא משם קצה העם ולא כלם לפי שהיו חונים בארבע רוחות השמים והיה
 בלק מתכוין בכל פעם ופעם להעלות את בלעם במקום גבוה שיראה העם משם ויתכוון
 אליהם בכח ההבטה שיביט בהם כי זה מכחות הנפש וכענין הנזכר בדברי רז"ל (ב"ק ק"ז א)
 דלי גבינאי דבעינא למחזייה דלי ליה יהב ביה עיניה ונח נפשיה וטעם הענין הזה שהיה נהוג
 אצל החכמים ז"ל היה מפני חלישות דעתו של החכם השלם שאי אפשר לו בלא הרחור
 תורה ואפילו רגע ומתוך שמחלישין דעתו ומחשבתו נפסקה מהחכמה שהוא מחשב בה
 תמיד ומי שגורם לו כן הרי הוא כמקצין בנטיעות²⁰⁵⁶ וראוי שתחול הקללה עליו ומזה אמר
 הכתוב (קהלת י ט) בוקע עצים יסכן בם כי הגורם להפסיק ולבקע החכמה שהיא עין חיים
 ראוי שיסתכן בעצמו אף על פי שמצינו בחסידי עליון גדולים בחכמה שאין דבורם וחלישות
 דעתם עושה רושם כי הענין הוא סגולה בנפש ומלבד חכמת האדם צריך עוד שתהיה סגולה
 זו בנפשו השכלית וכאשר יצטרפו בו שני דברים הללו שתהיה החכמה נמועה בו והסגולה
 הזאת בנפשו אז יפליא לעשות בכל מי שיחליש דעתו להיותו נכוה בגחלתו.

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

²⁰⁵⁵ והענין כי העינים הם בסוד נ"ה שהם הגבורות והם בחינ' עינים העליונים וכן ראה גימ' גבורה
 ובזה היו מביטים והיו הרשעים מתים וזהו רק בעיניך תביט תיכף ושלומת רשעים תראה שנעשים
 ע"י פעולות הגבורות כי כאשר תביט בעיניך שהם כח הגבורות בראה לבד הם מתים כשנשלם בהם
 פעולות הגבורות העליונים ככוונה הנז' ובהבטה תראה נקמות והקדמונים היו ממתים בהבטת
 עיניהן לבד בלי חרב וכלי זיין וענין זה אין הקב"ה מניח לכל אדם שיעשה זה אלא לחכמים של אותו
 הדור [לצדיקים הראשונים - שעה"פ תהלים] שהיתה תורתן אומנתן והוא רמוז בכאן 'תביט 'ושלומת
 'רשעים' תראה ר"ת תורת ר"ל כי מי שתורתו אומנתו יעשו השלמת פעולתם ברשעים (ספר לקוטי
 תורה - ספר תהלים). עוד אמר הפסוק כי ב"ה ה' צור עולמי ר"ל כי בשם הזה שהוא יר"ד ה"א צייר
 כל העולמות. והנה שם זה הוא למעלה בראש במקום הנשמה וסימנך כל הנשמה תהלל י"ה הללויה
 ירצה עם כל נשימה ונשימה תהלל יה לפי שהשם הזה הוא העינים של מעלה ובשם הזה היו הגדולים
 מביטים בעיניהם ברשעים ועושים אותם גל של עצמות ובשם הזה הכה מרע"ה את המצרי וכן אמר
 משה לדתן למה תכה רעך ר"ל מלת תכ"ה שרמז לשם כה"ת בהפוך אתון ואמיתת הדברים הוא דע
 כי השם הזה של י"ה כשהוא במלואו מכה את הה"א במספר היו"ד יעלה כמספר זה שם כה"ת (שער
 מאמרי רז"ל - מסכת שבת). כבר ידעת שם אמג"ל שהוא אותיות כד"ט המתחלפות מן לה"י של
 אלה"ם כי א"ם אינם נזכרים. והנה אלהים הוא מדת הדין והאש אוכלת הבשר ונשארו עצמות וזהו
 גל עצמות (לקוטי הש"ס ברכות). ודע כי בהיות החסידים מדבקים מחשבתם בעליונים כל דבר שהיו
 מחשבים בו ומתכוונים עליו באותה שעה, היה מתקים אם טוב ואם רע. וז"ש רז"ל נתן עיניו בו
 ונעשה גל של עצמות (שערי קדושה ח"ד ש"ג). כשהעינים נחלשים הם כולו סומק ואפי' החוור
 שבעינים מתלהט בסומקא ומזה תבין מה שנא' בכ"מ נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות כי הצדיקים
 הגדולים ששורשם בז"א כשמסתכלים ברשעים בדרך נקמה גורמים לפקחו דעינין דז"א בגוון סומק
 ועי"ז הם נענשים (ב"ע סט ע"א).

²⁰⁵⁶ ע"י בזה ברמב"ן בראשית יא ב